

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Таня Георгиева Тонова
Факултет по математика и информатика на
Софийския Университет „Св. Климент Охридски”

за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование: 1. Педагогически науки, Професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по... Докторска програма „Методика на обучението по математика, информатика и информационни технологии”

Автор: Монка Добрева Коцева

Научни ръководители: проф. д-р Тони Чехларова и проф. д-р Радослав Йошинов

Тема на дисертационния труд: **Е-фасилитатор**

1. Основания за рецензията

Със заповед № 31 от 30.01.2020 на Директора на Института по математика и информатика на Българската академия на науките съм включена в състава на научно жури по процедурата за защита на дисертацията на Монка Добрева Коцева, зачислена в докторската програма към секция ОМИ в ИМИ на БАН. С решение на научното жури от 03.02.2020 съм определена за рецензент на представения дисертационен труд.

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, неговия Правилник и Правилниците за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности на БАН и ИМИ-БАН.

2. Съдържателен анализ на научните и научно-приложни постижения в дисертационния труд

Дисертационния труд е в обем от 144 страници, съдържа 44 фигури, 13 таблици. Текстът на дисертацията е структуриран в увод, 4 глави, заключение, приноси, списък на публикациите, използвана литература, включваща 104 заглавия на английски и български език, индекс на таблиците, индекс на фигурите, забелязани цитирания, списък на участията на международни и национални научни конференции.

2.1. Значимост и актуалност на изследвания проблем

Дисертационният труд на Монка Добрева е разработен във време набързо изменяща се технологична действителност, на преобразуване и преосмисляне на почти всички човешки дейности под влиянието на цифровите технологии. Това, което днес е новост, утре е забравено; това, което днес знаем и можем, утре е недостатъчно, даже вече архаично. Извършването на научни изследвания в тази среда, касаещи факторите и елементите на тези бурни промени, само по себе си е голямо предизвикателство. Цифровите технологии променят действителността, включително и професионалния и ежедневен език. От речите в Парламента до случаен разговор в трамвая могат да се чуят десетки нови думи, непознати до преди няколко години. Въпросът е: „Обогатяват ли те езика ни или използването им е движение по инерция?”. Особено важен е този въпрос, когато се отнася до научната и професионална терминология, тъй като прилагането ѝ е свързано с отговорности и има реални последици. В този ред на мисли изясняването на едно нов явление и понятието, с което то се описва, е актуален, важен и навременен проблем.

Едно от тези понятия е свързано с *електронното включване*, дефинирано за пръв път от European Commission през 2006 г. като непрекъснат процес на интегриране на информационните технологии, за осигуряване на условия за използването им и ограничаване на различията в достъпа до тях. Този процес доведе до обстоятелството дигиталната компетентност да е ключова компетентност според съвременните документи на ЕС.

Основен човешки фактор в електронното включване с мисия да подпомогне преодоляването на дигиталните пропуски е *е-фасилитаторът*. Както авторът пише „В световната практика фасилитатор е човек, който помага на групи хора да разберат своите общи цели, подпомага и планира дейностите, които да бъдат постигнати, ...специалист в областта на електроните медии/включване/обучение/, който има добре разработени умения за водене, напътстване, мотивация, подкрепа и преминаване през предизвикателствата в онлайн среда”. Всичко това определя проблемът, разглеждан в този дисертационен труд, като актуален и значим в теоретично, теоретично-приложно и методично отношение.

2.2. Цели и задачи на дисертацията

Основните характеристики на дисертационния труд – предмет, обект, цел и задачи, са формулирани ясно и точно в увода (стр. 6 и 7). Тези характеристики са изведени и формулирани логически последователно и обосновано, като в резултат се достига до основната цел, а именно „Повишаване ефективността на образователния процес в дигиталната ера чрез създаване на модел на е-фасилитатор в образованието и експериментална проверка на приложението му”. За постигането ѝ са поставени пет задачи, изпълнението на които е индикатор за осъществяване на целта. За реализиране на целта и задачите са използвани класически, добре познати и утвърдени в педагогическата наука методи на изследвания. Теоретичната подготовка, богатият и продължителен професионален опит на автора в сферата на дисертационното изследване и публична ѝ активност са основание да се приеме, че докторантът е добре запознат с тематиката на дисертацията и разработката е самостоятелно авторско произведение.

2.3. Представяне на изследователския проблем

За степента на познаване на изследователския проблем от страна на докторанта и успешното ѝ включване в научните изследвания съдим по съдържанието на *Глава 1. Ролята на е-фасилитатора като катализатор на електронното приобщаване в Европейските документи и добри практики*. Представеният анализ на световните практики и научни изследвания в областта са на базата на впечатляващ обем използвана литература (над 100 заглавия). Анализът е обстоен, структуриран, многофакторен и най-важното – основаващ се на богатия личен професионален опит на докторанта. Част от този ценен опит е натрупан като преподавател, а друга част – като участник в изпълнението на редица международни проекти с тематика, пряко свързана с изследователския проблем. Освен завиден професионализъм, анализът разкрива и отношението на автора към проблематиката – отговорно, всеотдайно, с респект към труда на колегите и с разбиране към трудностите (стр. 19). Обстойно е представено състоянието на изследователския проблем в страни като Италия, Испания, Франция, Турция, Гърция, Румъния, Украйна, Полша, Латвия, Литва. Използвани са количествени и качествени характеристики, а таблиците и диаграмите подпомагат разбирането на съдържанието.

2.4. Разработване и обосноваване на модел на е-фасилитатор

Тъй като целта на дисертационния труд е „Повишаване ефективността на образователния процес в дигиталната ера чрез създаване на модел на е-фасилитатор в образованието и експериментална проверка на приложението му”, разработването на модела е сърцевината на изследването и е представено основно в гл. 2 „Основни дейности на е-фасилитатора в образованието” и в гл. 3 „Конкретизация на модела на е-фасилитатор в училищното образование”.

Разработеният модел се основава на:

- анкетно проучване с учители за необходимостта от професията е-фасилитатор и неговите дейности в училище;
- изведените проблеми по данните от анкетата;
- анализа от гл. 1 на световни добри практики;
- личния професионален опит и наблюдения.

Организирането на анкетата, поставянето на целите, провеждането и събирането на данните са описани коректно. Видно е личното активно участие на докторанта и приносът ѝ в реализирането на анкетата. Аргументирана е представителността на анкетата по параметри. Текстът е онагледен подходящо с таблици и диаграми. В резултат основните проблеми, произтичащи от проведената анкета, са точни, обосновани и значими.

Същността на разработката – модел на е-фасилитатор, е представен чрез:

I. Основни дейности в:

- социалната сфера;
- бизнеса;
- образованието;
- управлението на научноизследователската и развойна дейност.

II. Свързаността на е-фасилитатора във всички сфери на дейност.

Докато в гл. 2 е разгърнато цялото ветрило на приложимост на компетенциите на е-фасилитатора и дава представа за широтата на дисертационното изследване, то гл. 3 е фокусирана върху модела на е-фасилитатор в училищното образование. Коментират се въпроси като „Процес на обучение”, „Как да уча?”, „С какви инструменти да търся решение?”, взаимодействието между учител, ученик и учебно съдържание и др. Определена е ролята на е-фасилитатора като:

- ИКТ инструктор;
- Администратор на съдържание;
- Мениджър на онлайн общност;
- Е-координатор

и взаимодействието между различните роли.

Всяка от тези роли е описана чрез конкретните компетенции и отговорности (тип длъжностна характеристика), ангажиментите и отговорностите на е-фасилитатора са обосновани чрез проблемите, възникващи в хода актуалните образователни и информационни процеси. Отново са използвани много таблици и диаграми както за нагледност, така и за сравнителен анализ на някои постановки.

Като резултат моделът на е-фасилитатора е изграден от една страна общо, цялостно и обосновано, а от друга страна – конкретно, приложимо и с възможност да се оцени ефективността му.

2.5. Аprobация и валидиране на модела

За аprobация и валидиране на модела са проведени няколко дидактически експеримента.

2.5.1 Е-фасилитатор при повишаване квалификацията на педагогическите специалисти. Представен е комплексен педагогически експеримент за повишаване квалификацията на учители чрез включването им в изследователския подход на обучение. Предимствата му са висока когнитивна активност на учащите се, повишена мотивация за учене, добри възможности за формиране на умения за учене и работа в екип, индивидуализиране на процеса на учене, включване на учащи се в неравностойно положение и др. В хода експеримента са проведени няколко обучения на учители с последвали анкети; за използване на LM платформа; ролята и компетенциите на е-фасилитатора и др. Не се премълчават някои недостатъци и евентуални трудности.

2.5.2 Е-фасилитатор при обучение на незрящи.

Този експеримент впечатлява със своята специфичност, хуманност и висок професионализъм. Изискват се много повече от чисто професионални компетенции, за да се посветиш на работа с незрящи хора, да осмислиш техни свят, да пристъпиш деликатно и с разбиране в мислите и стремежите на незрящите. Проведени са два експеримента – с ученици от Специално училище за ученици с нарушено зрение „Луи Брайл” и с незрящи студенти в Нов български университет. Описани са етапите в хода на експериментите, особеностите на участниците, спецификата на потребностите, характеристиките на специфичната среда и др. Анализирани и оценени са резултатите от провеждането им, които са в подкрепа на ефективността на разработения модел на е-фасилитатор.

2.5.3 Е-фасилитатор при провеждане на уебинар

Формата на човешката комуникация е един от най-динамично променящи социални активности. Уебинарите са едно проявление на този процес. Те се наложиха като форма, но от съдържателна гледна точка потенциалът им далеч не е разкрит. Например, включването на уебинарния инструмент в учебния процес. В дисертацията е направен обстоен анализ на този инструмент от различни гледни точки, включително мястото, ролята и компетенциите на е-фасилитатора. Той включва и конкретни практически изводи, което показва както научно-практическата характер на дисертацията, така и високата квалифицираност и компетентност на докторанта. За прегледност и аргументираност отново са използвани таблици и диаграми.

3. Характеристики на основните постижения. Приноси

От теоретична гледна точка дисертационния труд е принос в изследванията на дигиталната среда и човешките дейности в нея. Безспорна е актуалността и значимостта на темата и на резултатите от разработването ѝ. Самият автор правилно формулира приносите (стр. 130), като ги систематизира в четири основни групи:

- Анализ и систематизиране на европейски и документи, резултати от научни проекти и добри практики, свързани с електронното включване и необходимостта от модел на е-фасилитатор.
- Изработен е модел на е-фасилитатор с цел – ефективност на дейността му, която е и апробирана.
- Установена е ефективността на модела на е-фасилитатор за уебинарите.
- Разработени са учебни материали за учащи се със зрителни затруднения за придобиване на компютърни умения и мястото и ролята на е-фасилитатора

Зад всеки принос е видно, че стои упорит и продължителен труд, много отдаденост и постоянство, търпение и последователност, поради което напълно подкрепям

формулираните приноси като лично дело на автора. Авторефератът правилно отразява съдържанието на дисертационния труд.

4. Препоръки

Основните ми препоръки са свързани с факта, че не са описани перспективите за развитие както на настоящата разработка, така и в по-общ план.

Например, в дисертацията се споменава разликата между педагогиката и андрагогиката. Като една следваща стъпка на настоящото изследване може да е прецизирането на компетенциите на е-фасилитатора от педагогическа и андрагогическа гледна точка. Именно в дигиталната среда силно се проявяват разликите между децата и възрастните – отговорност, мотивация, организация на времето и възможностите и др. Образователната парадигма „учене през целия живот” пък изисква андрагогиката да е равнопоставена на педагогиката, а специализацията на е-фасилитатора за работа с деца и с възрастни е интересен изследователски въпрос.

В дисертационния труд се отчитат някои слабости и опасности при обучението в дигитална среда. Това води до друга бъдеща перспектива на изследователската тема. Счита се, че след функционалната и дигиталната грамотност, настоящото десетилетие ще е десетилетието на психологическата грамотност. Изследвания, свързани с психологическите особености на обучението с дигитална среда, и по-специално върху присъствието на е-фасилитатора, неговата роля и възприемането му като фактор в цялостния обучителен процес от страна на останалите участници, вероятно ще са актуални в близко бъдеще.

Направените коментарии върху перспективите на дисертационния труд са само в подкрепа на неговата значимост.

5. Заключение

Представеният комплект документи, дисертационен труд и автореферат отговарят на изискванията на закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на този закон и Правилниците за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности на БАН и ИМИ-БАН.

Въз основа на запознаването ми с дисертационния труд, на личните ми наблюдения и впечатления от работата на звеното, към което е докторската програма „Методика на обучението по математика, информатика и информационни технологии”, на високите изисквания на научните ръководители и убедеността в личния принос на докторанта, считам че представеният труд има необходимите качества и покрива изцяло изискванията, за да дам **положителна оценка**. Препоръчвам на уважаемото жури да присъди образователната и научна степен **„доктор” на Монка Добрева Коцева** в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по...

24.02.2020

София

Подпис:.....

/доц. д-р Таня Тонова/